

razglednice

drugi bugarcic

(odlomak)

Do aprila 1972. godine iz Švebiš Gminda primio sam ukupno četrnaest razglednica s neizbežnim »ja sam dobro, koje i tebi želim«; prvu 19. januara 1970. godine, adresovanu na Sremsku broj 40, Vršac.

A 13. maja 1972, pošto sam skoro mesec dana proveo u Nemačkoj, u Vršac sam poslao prvu razglednicu. Tekst:

»Dragi moji, javljam vam se najzad i jednom razglednicom. Sve je u redu i vreme se ovde najzad prolepšalo. A je poslednjih dana nešto nervozan, ali i to će proći. U Vršac ću se vratiti početkom juna. Dakle, ovde ostajem još nekoliko nedelja. Toplo vas pozdravlja Dragi.«

(Od reči do reči.)

Dok sam piljio u praznu polovinu poledine razglednice, nisam znao šta da napišem, kojim rečima da iskažem da mi je strašno dosadno, a da se to ne uoči odmah, nametljivo. Hteo sam da kroz tekst na karti prodenem poruku da ne znam šta ću sa sobom u Švebiš Gmindu. Na razglednici su prikazani Markplac s Gretom i Johaniskirche, s parkiranim automobilima, u legendi na poledini karte nepomenutim. Na parking, penju se jedan na drugog. To se viđa svakog dana prilikom skretanja pored Johaniskirche prema kafetu »Margrit«. Tamo Sefer s naočarima za sunce na očima sedi u bašti kafea, s rukama u džepovima. Čeka da bude oslovljen, da kažem nešto da bi on, potom, pomerio kakav predmet i izazivao šum.

Starosedeci u Gmindu veruju da je on gluvonem, i slep, zbog tamnih stakala na naočarima, i čudnog, sporog, pipavog hoda.

Sefer se nije pomerio dok ga nisam pozdravio.

A četiri nedelje docnije poslaću razglednicu u Vršac. Pri tom, tekst na njoj biće sastavljen od oskudnih i u životu često korišćenih reči, izvakanih, kao što je bio i biće jezik anonimnog G 101, bez lica i punog imena.

G 101 i Sefer neće nijednu reč izmeniti ni u životu, ni u »Gostu«, a ni u nekom drugom romanu neće razgovarati. Povremeno će se izdaleka pogledati i svakome od njih biće jasno sve o drugome, o onome koga gleda i koji ga takođe ispitivački i podsmehljivo posmatra.

Razmišljao sam kako da ih u romanu »Gost« povežem. Odustao sam od tog pokušaja jer ni u romanu, nastalom pre mog i nenapisanom, nisu dolazili u dodir, pa se nisu prisno gledali i raspravljali ni u Švebiš Gmindu tokom mog prvog boravka u tom gradu, kada sam, prvo, upoznao Sefera, a potom počeo sve jasnije da osećam prisustvo Jugoslovena G 101 i njegovo ponašanje, mada u njemu, kao ni u njegovom izgledu, nije bilo ničeg posebnog. Trebalo je, uz veliku muku, mnogo šta da mu se doda, a njegovim rečenicama mnoge reči dopišu, i od rasparčanog G 101 načini se kakav-takav mozaičan tip — ako neko voli baš taj izraz — koji će se sigurnije kretati kroz roman i život, i biti ubedljiviji, i dok govori i nešto čini, pa i kada mu u zenicama iskrсне lik sporodnog punoglavca Sefera s tamnim naočarima na licu. I pored uložene truda, G 101 je ostao G 101 i sačuvao vrlinu, vrednost, da mu niko ne zna pravo ime i ne može mu jasno sagledati crte lica i uočiti kakvu osobenost pri hodu i držanju, da otkrije njegove navike i strasti.

Sreo sam G 101 pred prodavnicom odevnih predmeta. Prijatelj koji nas je upoznao uhvatio ga je za rame, inače bi G 101, po svom običaju, okrenuo glavu na drugu stranu, pri

tom skrivajući lice. G 101 je zastao, bočno okrenut prema nama. Nije rekao kako se zove. U stvari, promrmljao je nešto što je zvučalo kao »ge stojedan«, a možda je, ipak, izgovorio, doduše nerazgovetno, svoje ime koje je ostalo tajanstveno. Prijatelj je nešto prozujao i kada je izgovarao moje ime. Da nisam znao kako se zovem, u tom času to svakako ne bih doznao, a možda bih i ja, neko vreme, bio G 101.

— Žurim — rekao je G 101.
— Zadihan si — kazao je A.
— Kažem, strašno žurim.

Prijatelj je trenutak razmišljao, i kazao škiljeći očima:

— Tip je pisac. Rekao je da je u Gmindu da bi pisao o nama. Dramu ili roman.

G 101 je radoznalo i oprezno to saslušao i izgovorio:

— Stvarno?

Odavao je nevericu i strah. Svaka reč koju bi neko o njemu nekom saopštio bila je užasna, kao da ga briše. A da se ne govori o rečima što će biti zapisane.

— Jeste, drama, i roman.

Govorio je otegnuto i sve vreme rukom pokazivao na mene, kao da se pred G 101 pojavio roman ili drama glavom i bradom, u ljudskom obličju. G 101 je verovatno hteo da protrlja oči nadlanicama, ali nije se usuđivao da pokaže zblunjenost, jer niko od stranaca — bar onih što su privremeno boravili u Švebiš Gmindu — nije mogao za sebe da kaže da je lišen straha i da mu se on nije uvukao pod kožu, pa su, uvek, tražili društvo smrtno preplašeni da ne ostanu usamljeni, prepušteni sebi i svojoj ne preterano blis-tavoj sudbini. Bojali su se svega, čak i toga da ne otkriju svoje raspoloženje, bilo ono lepo ili tmurno. G 101 je u tome bio pravi majstor. Kako je bio bez punog imena kao ostali ljudi (moguće je da on nije ni bio čovek, bar ne Zemljanin), izgledalo je da je njegovo raspoloženje nepromenljivo, neodređeno. Ništa na njega nije moglo da utiče, čak ni događaj kada su mu prijatelji, presrevši ga u Vajzenštajnerstrase, iznenada javili da mu se majka teško razbolela, bez velikih izgleda da bolest preživi. On ih je pogledao i samo zapitao ko je tog popodneva doputovao iz Beograda i od kuće doneo vest. Onda se okrenuo prema Valdšterterbahu, prešao preko drvenog mosta na rečici, i uputio se iznajmljenoj sobi, u kojoj je samovao dok mu žena s desetogodišnjim sinom nije doputovala u Gmind. Izgledalo je da se on još više plaši prijatelja, naročito onih koji će se uskoro vratiti s odmora provedenog u Jugoslaviji, donoseći poklone i vesti. Živeo je s akvarijumom u stanu. Nerado je primao posete, a bilo je dana kada nikog nije puštao u stan pritajivši se iza zid i pretvarajući se da je izašao. Verovatno je, u tom času, video sebe u šetnji parkom na obali Valdšterterbaha.

Pred prodavnicom konfekcije, mada uredno podiššan, delovao je više kao predmet (ne robot ili automat) nego kao čovek. Taj se utisak pojačao pošto sam mu se zagledao u oči i vrlo tanke, bezizražajne usne što su beskrvno izgovorile reči:

— Šta je to?

Bilo je očigledno da svoje nije nadovezao na reči A. »jeste, drama, i roman«, već je zurio nekud kroz nas i video neku levu stvar, koja mu je skrenula pažnju s nas i na koju se usredsredio nazrevši joj konture, ali ne sagledavajući je potpuno, i jasno, kao da joj se jedan deo još uvukao iz magle kroz koju je, izgleda, G 101 posmatrao svet.

Pokušao je da nam zbrise, ali ga je A. držao za nadlakticu. Unosio mu se u lice, mada je G 101 uporno okretao glavu od njega:

— Žurim.

— Nećeš zakasnuti. Ovo ti je, majke mi, mnogo važnije. Rekao mi je »ovo je zanimljiv tip, nikako se ne menja, ubaciću ga u roman, ugostiću ga, takav mi treba«.

— Kako?

— »Ni bolji, ni gori«, tako je kazao od reči do reči kada te je gledao. A ti ne želiš ni da se upoznaš s njim.

G 101 ga je pogledao, očiju punih očaja:

— Upoznaću se.

Nisam ni osetio dodir njegove šake. Uhvatio sam prazan prostor, vazduh. Bilo je nemoguće dodirnuti G 101. On je bio vidljiv, ali od vazduha, nedohvatljiv. Očajan, stajao je na ulazu u trgovinu i sklanjao se izvijajući se ispred onih što su u radnju ulazili, užurbani, i s velikim plastičnim kesama izlazili. Došao sam u iskušenje da im podmetnem nogu ili ih na drugi način zadržim. A da su bili domišljati, mogli su da prođu i kroz G 101.

Lomio je prste dok mu je A. govorio o mom romanu, naravno same laži, a, u stvari, izgovarao je svoj roman, o meni, sebi, G 101, Švebiš Gmindu, svojim pojednostavljenim i iskrenim postupkom. Menjao je i moj roman koji u to vreme još nisam ni počeo da pišem.

— Pisaće i o tome kako si uvek podiššan, kod kog frizera odlaziš i koliko maraka ostavljaš u salonu, da luduješ za flipperima, da ne možeš bez akvarijuma i zlatne ribice koju si nazvao »Bgd« ko zna zašto, da se spremaš da promeniš grad i da ćeš živeti u Stuttgartu, jer tamo ima mnogo više zabave i svetla, i automata za kokcu, da luduješ za vožnjom »folksvagenom«, jer si sjajan vozač...

Lagao je. Spomenuću, mnogo posle tog događaja, u »Gostu«, samo flipere i akvarijum bez imena zlatne ribice. G 101 u romanu, koji je nastao pre mog, nije umeo da vozi (a ni u mom), a u automobile se uopšte nije razumeo, i bilo mu je svedjedno: »folksvagen« ili »volvo«. O tim stvarima nije razmišljao. A se rasplio i izgovorio sve što mu je došlo na vrh jezika. Gutao je reči:

— Tako ćeš biti glavni dasa u romanu.

Koliko je u tom času lagao (pošto pri prvoj koncepciji »Gosta« nisam imao nameru da G 101 pridam poseban značaj, već sam nameravao da ga kroz više puta ponovljenu epizodu provučem kroz delo), a koliko je tačno prorokao (jer G 101 je, i pored svega, ubrajajući tu moje prve zamisli o romanu i anonimnost G 101, Glavni u »Gostu«)? Sa- da uvidam da A., užasno brbljiv i ponekad nesnosan, može da nagazi na pravu stvar.

G 101 je samo nekoliko časaka bio zblunjen — otkrio nam se — ali se namah pribrao i smešio dok je A. brbljao, brbljao, prežvakao gomilu reči bez kojih je mogao mirno da preživi i taj dan, užasno topao; znajući smo se, košulje su nam se pri donjem delu leđa lepile za kožu. To se ne odnosi na G 101 koji se nikada nije oznojio, pa mu se na čelu i nausnicama nisu nahvatala blistave graške znoja kao što se dogodilo poznatiku A.-u i meni.

Pred izlogom iste prodavnice dvojica Jugoslovena vodila su žučnu raspravu. Reč je bila o avionskoj karti. Malo sam njih prisluškivao, pomalo osluškivao A.-ove reči, i osećao veliku pospanost. Zevnuo sam. Rekao sam A.-u da je vreme da se pomerimo s tog na smrt dosadnog mesta. Činilo mi se da ću zaspati u stojećem položaju, naslonjen na izlog u kojem su, možda nalik nama, stajale obučene lutke sa srebrnastim, bronzanim šakama što su izazivale predstave o smrti, vitke i uspijenih obraza, snažnih vilica koje su pretile nama i drugim tipovima s druge strane izloga.

G 101 je sve prekinuo odsećnim pokretom, zakoračivši u pravcu Italijanove sladolednice na uglu Nikalaugase i Markplaca (o kojoj je u »Gostu« napisano nekoliko rečenica), dobacivši:

— Nemam više vremena.

— Pošao sam — kazao je razočarano A. i poveo me prema »Svaben broju«. Tamo je, rekao je, u uglu gostionice postavljen kolor televizor. Ludovao je da iz krige loče pivo i s čašom na ustima gleda teve-program u boji. Takođe, nije mogao da zamisli dan da ne napiše nešto na razglednici i ne ubaci je u poštansko sandučić. Bilo mu je neshvatljivo što pojedini stranci iz Gminda, svojima, tamo negde, ne šalju ni pisma, ni poruke,

ni karte, ni najmanju vest o sebi, želeći valjda da se predstave mrtvim, onim tamo, ili stvore famu o sebi, podignu veo zagonetke oko svog imena, rasplamsaju veliku nedoumicu i stare poznanike dovedu u situaciju da sklappaju opklade i nagadaju šta se s njima u Švebiš Gmindu događa, i hoće li se ikada živi vratiti u stari, prastari krug.

Poslao sam sedam razglednica sebi, na vršačku adresu, jer sam želeo (osim knjige koju sam već počeo da gradim u glavi i roman iz života prenosim u nju) da posedujem nekakav dokument, dokaz da sam boravio u Švebiš Gmindu. Jedna poštanska karta je dovoljna za te stvari. A iz Gmind (tokom pet boravaka, do 1979. godine) poslao sam stotinu razglednica, ne samo u Jugoslaviju. Trudio sam se da na njima ispišem što manje reći, i tako (nešto slično činili su oni što nikom nisu slali ni pisma ni karte) stvorim nedoumicu o tome gde se nalazim i kakva je varoš Švebiš Gmind. Sada se usudujem da kažem da on umnogome podseća na banatski Vršac. Valdšteterbah i Rems, rečice, liče na vršački Mesić, protiču kroz grad, a nisam siguran da i na njima nije podignuto trinaest mostova. Atmosfera u oba grada jeste identična, dosada ista, sedeljke po kafeima nalik čamljenju u »Srbiji« ili drugoj kafani. U Vršcu ima nekoliko poslastičarnica sličnih Italijanovoj »Ajs Veneciji«. A ponekad su ljudi u Vršcu (Roševu, Mesićgradu) čak tiši i nepristupačniji od starosedelaca Gmind, ili umeju, na čudan način, da pričaju lepo i zanimljivo o sasvim jednostavnim i dobro poznatim stvarima. Ko je od koga to primio? Da li su naši, kada su otišli tamo, to preuzeli, ili su sa sobom u pokrajinu Baden Virttemberg doneli i zarazili Nemce? Kafe »Margrit« i »Lido« su procvetali. A Švebiš Gmind je od tog trenutka sve više počeo da liči na Vršac.

A. — koji je u Vršcu bio samo nekoliko puta, i to na proputovanju u Temišvar — takođe je, pre nego što sam o svom zapažanju bilo šta rekao ili napisao, uočio sličnost između dva grada. I broj stanovnika im je približan. Kada je u Vršcu podne, podne je, bar u vreme pisanja ove knjige, i u Gmindu, gde danas žive i Nemci koji su do pred rat, i kasnije, jedno vreme živeli u Vršcu i okolini, u jugoistočnom Banatu. I oni su nešto vršačko uneli u Gmind, preuzevši to od starosedelaca Vršca, živeći u njemu, a neki se i rodili tamo, i učeći jezik njegovih stanovnika, i zajedno s njima podižući i šireći ravničarski grad što se u ovo ludo vreme penje i na padine Vršačkih planina, čineći ih ružnim, a to se dešava i s novim naseljima i stambenim blokovima u Švebiš Gmindu. Gutaju šume ili će ih za neku godinu progutati. Nema mesta lepoj priči o divljoj i nesavladivoj prirodi, neosvojivoj, nepokornoj džungli oko grada. U dvema varošima, to je nezamislivo. Takvi filmovi odavno se ne prikazuju u gradskim bioskopima. Njihove su projekcije zaboravljene. Doptovalo je u Gmind i desetinu Vrščana koji o Vršcu govore — iz dana u dan pričaju — kao da tamo i dalje žive, i kao da pre više meseci ili godina odatle nisu doputovali. Utisak je da su Vršac i Gmind prošli jedan kroz drugog — taj se postupak često primenjuje u dobro izmontiranim filmovima ili većtim foto-montažama — i jedan su u drugom. I u Gmindu je Vršac, uočavam na svakom koraku i pri gutljaju piva kojeg ima i u vršačkoj pivari. I u Vršcu je Švebiš Gmind (u to ću se uveriti pošto se budem vratio s puta). Time oba mirna provincijska grada vrede znatno više no što bi u prvi mah rekli retki namernici, jer ni jednoj ni drugoj varoši turisti nisu naklonjeni. Utoliko je vazduh u njima čistiji, vetar i kiša češći. Vršac — Švebiš Gmind. Novi grad na geografskoj mapi sveta i u pričama svih onih što putuju, počesto, između Jugoslavije i Zapadne Nemačke. Kojima i u snu te male seobe iskrsavaju.

Vršac — Švebiš Gmind. Nedaleko od Beograda, i ne mnogo udaljen od Štutgarta, dva velika grada povezana međunarodnim vozovima »Akropolisom« i »Istambul-ekspresom«.

Dele ih dan i noć i blizu dvadeset časova, koliko je neophodno provesti u vozu, listati jučerašnje novine i voditi bezvezne razgovore da bi se vreme ubrzalo i vagoni s lokomotivom dobili u brzini. Sve ubaciti u zamajac koji će ih zaneti i prebaciti (stvar, roman, ljude) u buduće vreme, dati joj (mu, im) ubrzanje i jači prenos, zupčanicima i neshvatljivom silom: što dalje iz sadašnjosti, ovog trenutka, smrtno dosadnog. U vozu. Velika stvar na umu: stići u Švebiš Gmind iz Vršca, spojiti dva grada i stvoriti jedan jedini, iz kojeg treba odlaziti i u koji se ne mora doputovati, a pri tom biti u (do pre nekog vremena) dva grada, sada samo jednom.

A. ludeže za telefoniranjem iz javnih govornica koje imaju vezu s inostranstvom. Često naziva Jugoslaviju i gleda kako izglačan aparat guta metalni novac. Marke, koje ne može ni od koga i ni od jednog izloga i prodajnog kataloga da sačuva, ostavlja u telefonskoj kabini pošto se pri razgovoru preznojio. Znojjava čela, s nadlaticama na njemu, izlazi iz govornice mrmljajući kao da prekinut razgovor još traje. Njegovu osobinu u »Gostu« poseduje J.S.P., Vrščanin, kome sam je pripisao i zato što je J.S.P. u stanju jedino da vodi duge, retko kada plodne razgovore. Stalno priča o samoubistvu. To guši njegove poznanike. Međutim, A. priča o fudbalu, utakmicama nemačke Bundeslige i Štutgartskog regiona, i tvrdi (mislim da laže) da je samo mesec dana po dolasku u Nemačku igrao za jednog ovdašnjeg trećeligaša i bio njegov golgeter. Malo verovatna priča.

Ali, on ume da priča i zanimljivo.

Kako smo već nekoliko sati sedeli u »Margritu« (a to su u stanju samo Jugosloveni), i u kafetu dozlogrdili ne samo njegovim vlasticima već i stolicama i samima sebi, ustali smo (jedva smo stajali na nogama od dugog sedenja) i s mukom tela privikli na uspravan položaj, kao da se ponovo rađamo i otvaramo oči, i činimo prve pokrete, i napustili baštu kafea. A., kome su se celog dana pričale tuđe dogodovštine i zevalo se (već je više od nedelju dana provodio na bolovanju), započeo je priču o Seferu koga je upoznao u Mulhajmu već prvog dana boravka u tom gradu, na Banhofu, gde je Sefer (nalik na Dastina Hofmana) provodio večeri i praznike pre nego što se doselio u Švebiš Gmind, da između stolova kafea prodaje finoću, lepe manire što mu — zbog šaka u džepovima — nije pristajalo, kao ni ćutanje. Držao se kao bolestan majmun. A na Hauptbanhofu u Mulhajmu, kasnije i u Švebiš Gmindu, ubijajući vreme i često pogledavajući u veliki posrebreni džepni sat, piljio je idiotski u kioske pod čijim su staklenim zidovima bile izvešane razglednice, desetina njih, s gradskim detaljima ili panoramom, najčešće s Markplacom i parkiranim automobilima.

Sefer je kupio razglednicu, najjeftiniju, s crno-belim snimkom, tako što je trafikantu prstom pokazao na nju, a zatim mu na dlanu pružio sitninu. Prodavac, zbunjen a u istoj meri i zasmijan, uzeo je onoliko novčića koliko je stajala razglednica. Sefer je otišao u ugao železničke stanice — pričao je A. — i pošto je garderoberski šalter bio zatvoren, na njemu nešto pisao, sagnute glave. Čak je zastenjao od napora, držeći u šaci užasno kratku olovku da joj se gornji kraj od šake nije ni video. Izgledalo je da praznom pesnicom nešto žvrlja po karti.

Pre nego što je kartu spustio u crveno (ili žuto) poštansko sanduče, Sefer je opet pročitao ono što je s velikom mukom bio napisao. Nekoliko trenutaka držao je kartu i zurio u nju, kao pred kioskom, i pokidao je i bacio u korpu za smeće.

»Polja« donose odlomak iz dužeg rukopisa ROMAN O ROMANU Dragog Bugarića, u kojem se priča o romanu GOST istog autora (»Nolit«, Beograd 1979), o njegovom nastanku i radu na njemu. ROMAN O ROMANU bi mogao, uslovno, da se nazove i DRUGI ROMAN GOST. Tekst koji »Polja« objavljuju nosi naslov RAZGLEDNICE.

proza polja

in memoriam

dušan m. knežević

— Zidovi se ne jedu — reče mirno čovjek dok je žvakao krupan dio maltera i cigle.

— Vi mora da ste pisac. Takvi sve probaju.

— Ali ova kuća je od čokolade i lješnika. Kao i čitav ovaj park, čovječe. Gde se vi nalazite?

— Nalazim se, naravno, u vašem snu, gospodine. Vi to sasvim dobro znate. Juče su odnijeli kuće od čokolade, praznik je prošao, gladni su nahranjeni. Sve je kao i ranije — beton, cigla... Slobodno pljunite.

— Možda zvuči kao opravdanje, ali ja sam i kao dijete jeo malter. Valjda je organizmu trebalo. Djeca svašta jedu.

— Ali vi niste dijete, zaboga.

Pogledah se, opipah i potvrdih.

— Da, naravno, kako bih i bio. Možda sam samo djetinjast.

— Nemojte očekivati da ću da vas branim. Bolje se brzo spremajte. Uskoro će jutro.

— Jeste li vi čuvar?

— Da.

— Čuvate li kuće od čokolade ili od cigle?

— Čuvam vas.

Čovjek se nakloni poput slugu, potom isprsi kao gospodar. Mora da sam u teškom položaju.

— Da krenemo?

Zagrizoh još jednom, skupih u ruke mrvice sa zemlje, digoh se i krenuh. Gledao sam ga u leđa. Bila su kao pravougaonik. Povukao sam dvije dijagonale, izvukao nož i zario u tačku gdje se sijeku. Nisam mogao da odvojim ruku od noža. On je i dalje hodao.

x x x

Čovjek je mirno otvorio vrata, prošao, potom sam ja prošao i zatvorio. Poslije dva koraka nalazila su se druga vrata. On je mirno otvorio, prošao, ja sam takođe i zatvorio. Na sljedeća dva koraka već smo bili uigrani. Još se nekoliko puta dogodilo isto otvaranje, prolaženje i zatvaranje, pa